

Yurt Dışı Eğitim ve Mezuniyet Sonrası Yerleşim Tercihleri: Amerika Birleşik Devletleri’de Eğitim Alan T.C. Vatandaşlarının bir Analizi

Education Abroad and Post-graduation Location Choices: An Inquiry on Turkish Republic Citizens studying in the United States of America

Murat DEMİRCİ

ÖZ

Makalemizde Türkiye’den yurt dışına üniversite eğitimi almak için giden öğrencilerin eğitim ve mezuniyet sonrası yerleşim tercihleri incelenmiştir. Türkiye’den yurt dışına çıkan uluslararası öğrencilerin ülke tercihlerini incelemek için UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) verisi kullanılmıştır. Öğrencilerin çoğunluğunun üniversite sistemleri gelişmiş ve akademik yayın kalitesi Türkiye’den daha iyi olan ülkeleri tercih ettiği saptanmıştır. En çok tercih edilen ülke olan Amerika Birleşik Devletleri’nde eğitim alan öğrenciler incelendiğinde ise çoğunluğun yüksek lisans ve doktora seviyesinde eğitim aldığı görülmüştür. Ayrıca, Amerikan üniversitelerinde eğitim alan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin Türkiye’de benzer seviye eğitim alan üniversite öğrencilerine kıyasla daha yüksek bir oranının mühendislik ve bilişim gibi teknik alanlarda eğitim almayı tercih ettiği gözlemlenmiştir. Türkiye’den Amerikan üniversitelerine eğitim almaya giden öğrencilerin %21 gibi azımsanmayacak bir oranının dünyanın en iyi 100 üniversitesi arasında kabul edilen kurumlarda eğitim aldıkları bulunmuştur. Her ne kadar yurt dışındaki kaliteli kurumlarda eğitim alan Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşlarının fazlalığı bir zenginlik olarak düşünülse de bu zenginliğin Türkiye ekonomisi için katkıya dönüşmesi bu öğrencilerin Türkiye’ye geri dönme oranına bağlıdır. Geri dönme oranını anlamak için Amerikan üniversitelerinde 2005-2015 yılları arasında eğitim almaya başlayıp mezun olan bütün T.C. vatandaşlarının ilk yerleşim tercihinin Amerika Birleşik Devletleri olup olmadığı incelenmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun, örneğin yüksek lisans ve doktora programı mezunlarının %70’i gibi, mezuniyetten sonra Amerika’da kalmaya devam ettiği görülmüştür. Son olarak, üç farklı Amerikan üniversitesinden mezun olan öğrencilerin daha uzun dönemli yerleşim tercihleri analiz edilmiş ve mezuniyetten 10 yıl sonra Türkiye’ye dönenlerin oranının %40 gibi düşük bir seviyede kaldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Uluslararası öğrenciler, Geri dönme oranları, Yükseköğretim, Türkiye vatandaşları, Amerika Birleşik Devletleri

ABSTRACT

This study analyzes education and post-graduation residency choices of students who go abroad from Turkey to pursue higher education. It has been found that most students have chosen to study in countries where the university system is advanced and the quality of academic publishing is better than Turkey. The analysis of students who have taken education in the United States as the most commonly preferred country has shown that the majority of students has attended in the master’s- and doctoral-level programs. In addition, it has been observed that Turkish citizens studying at the bachelor’s, master’s, and doctorate levels in the United States were more likely to study in technical fields, such as engineering and computing, compared to university students of the same level in Turkey. It has been also found that a non-negligible ratio of Turkish students in the United States, such as 21 percent, has enrolled in universities that are considered among the

Murat Demirci (2020). Yurt dışı eğitim ve mezuniyet sonrası yerleşim tercihleri: Amerika Birleşik Devletleri’de eğitim alan T.C. vatandaşlarının bir analizi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 10(3), 404-413. <https://doi.org/10.5961/jhes.2020.400>

Murat DEMİRCİ (✉)

ORCID ID: 0000-0002-3255-2809

Koç Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Koç University, College of Administrative Sciences and Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey

mudemirci@ku.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 28.06.2020

Kabul Tarihi/Accepted : 07.12.2020

best 100 universities in the world. Although the abundance of Turkish students studying abroad in prominent universities seems to be a richness for Turkey, whether this richness benefits the Turkish economy depends on the rate at which these students return to Turkey after their graduation. To understand the return rate, whether the initial residency choice was the United States or not has been analyzed for all Turkish graduates of American universities who started their studies in the 2005-2015 period. It has been found that most of these students, such as 70 percent of master's and doctoral degree holders, have continued to stay initially in the United States. Lastly, the long-term residency choices of students who graduated from three American universities have been analyzed, and it has been found that the ratio of them who returned to Turkey 10 years after their graduation has stayed at a low level of 40 percent.

Keywords: International students, Return rates, Higher education, Turkish citizens, United States of America

GİRİŞ

Üniversite eğitimi almak için yurt dışına çıkan öğrencilerin sayısı 2005 ve 2015 yılları arasında dünya çapında 3 milyondan 4,6 milyona çıkarak %53 artmıştır (OECD 2017). Uluslararası öğrenciler olarak tanımlanan bu durumdaki insanların sayısındaki artış küresel göç hareketlerinde son yıllarda gözlemlenen en önemli değişikliklerden birisi olmuştur. Türkiye'den yurt dışına eğitim almaya giden öğrencilerin sayısı ise aynı dönem boyunca 35 588'den 45 816'ya çıkarak küresel trend ile uyumlu ama daha düşük bir oranda %29 artış göstermiştir. Bu makalenin ilk kısmında Türkiye'den yurt dışına eğitim amaçlı çıkan öğrencilerin ülke tercihleri incelenmiştir. Bir sonraki kısımda öğrenciler tarafından en çok tercih edilen ülke olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'inde 2005 ve 2015 seneleri arasında eğitim almaya başlayan Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşlarının eğitim aldıkları okulların ve alanların analizi yapılmış ve bu öğrencilerin mezuniyet sonrası ilk yerleşim tercihi olarak ABD'de kalmaya devam edip etmediği incelenmiştir. Son olarak, Türkiye ve ABD'deki bazı üniversitelerden mezun bir grup öğrencinin mezuniyetten 10 yıl sonraya kadar gerçekleşen yerleşim tercihleri saptanmış ve bu tercihlerin bir analizi yapılmıştır.

Uluslararası öğrenciler yurt dışında aldıkları eğitim ile vatandaş oldukları ülkenin beşerî sermayesine önemli katkılar sağlayabilirler. Fakat bu katkının gerçekleşmesi uluslararası öğrencilerin yurt dışında aldıkları eğitimin vatandaş oldukları ülkede alacakları eğitime kıyasla daha kaliteli olmasına ve eğitimlerini tamamladıktan sonra vatandaş oldukları ülkeye geri dönmeye bağlıdır. Mevcut çalışma Türkiye'den yurt dışına eğitim almaya giden öğrenciler için bu iki etkenin ne kadar geçerli olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Literatürdeki bir grup araştırmacı uluslararası göç hareketlerinin nedenlerini itici ve çekici faktörlerin varlığı ile açıklamaya çalışmıştır. Örneğin, Rosenzweig (2006) uluslararası öğrenci hareketlerini açıklayabilecek temel itici faktörün öğrencilerin vatandaş oldukları ülkedeki eğitim olanaklarının yetersizliği olduğunu, temel çekici faktörün ise eğitim alınan ülkedeki mezuniyet sonrası iyi iş olanakları olduğunu iddia etmiştir. Uluslararası öğrencilerin vatandaş oldukları ülkeye nasıl katkı sağlayacağı da öğrencilerin bu itici ve çekici faktörlerden hangisi sebebiyle yurt dışına çıktıklarına bağlıdır. Ülkelerindeki yetersiz eğitim sonucu daha iyi eğitim olanığı için yurt dışına çıkan öğrencilerin (yani itici faktör sebebi ile) ülkelere dönme olasılığının daha yüksek olması ve dolayısıyla bu amaçla yaban-

cı ülkelerde eğitim alan vatandaşların sayısının artmasının bir ülkenin beşerî sermayesini geliştirmesi beklenir. Eğitim alınan yabancı ülkedeki iş olanakları için (yani çekici faktör sebebi ile) yurt dışına çıkan öğrencilerin ise yurda geri dönme olasılığının düşük olması ve dolayısıyla vatandaş oldukları ülkeye katkı yapma şanslarının daha az olması beklenir.

Rosenzweig'i takip eden çalışmalar uluslararası öğrenci hareketinin iddia edilen itici ve çekici faktörlerinin varlığını ampirik olarak test etmişler ve iki türlü etken için de destekleyici sonuç bulmuşlardır. Örneğin, Bird ve Turner (2014) gelişmekte olan ülkelerdeki genç nüfusun bu ülkelerdeki mevcut üniversitesi kapasitesine oranındaki artışın Amerika'daki kalite eğitim seçeneklerine olan talepte bir artışa yol açtığını göstermişlerdir. Shih (2016) ise eğitim sonrası çalışmak için gerekli iş vizelerine hak kazanmaktaki zorlukların Amerikan üniversitelerinde eğitim alan uluslararası öğrencilerin sayısını düşürdüğünü bularak eğitim sonrası iş olanaklarının uluslararası öğrenci hareketlerini açıklayıcı önemli bir faktör olduğunu saptamıştır. Beine vd. (2014) ise 13 Avrupa ülkesine olan öğrenci akımlarını incelemiş ve eğitim alınan ülkedeki kaliteli üniversite sayısının artmasının daha fazla uluslararası öğrenciyi bu ülkelere çektiğini göstermişlerdir. Kaushal ve Lanati (2019) ise benzer bir analizi 141 ülke için yapmış ve İngilizce'nin anadil olarak kullanılmadığı gelişmiş ülkelere giden öğrenciler için mezuniyet sonrası iş olanaklarının daha önemli olduğunu, fakat İngilizcenin anadil olarak kullanıldığı veya gelişmekte olan ülkelere olan uluslararası öğrenci akımları için ise kaliteli eğitim alma isteğinin daha ağır bastığını göstermişlerdir.

Uluslararası öğrenci literatüründeki bir başka grup çalışma ise öğrencilerin mezun olduktan sonraki yerleşim tercihlerini incelemiştir. Çoğu çalışma mevcut verinin kısıtları sebebiyle sadece doktora öğrencilerinin geri dönme davranışını araştırmıştır. Örneğin, Grogger ve Hanson (2015) Amerikan üniversitelerinin doktora programlarından mezun olan öğrencilerin mezuniyet sonrası ABD'de kalma niyetini incelemişlerdir. Bilim ve mühendislik programlarının mezunları için bu oranın %80 gibi oldukça yüksek bir seviyede olduğunu göstermişlerdir. Finn (2014) ise Amerikan üniversitelerinden mezun olan doktora öğrencilerinin %65 gibi büyük bir çoğunluğunun mezun olduktan 10 yıl sonra hâlâ ABD'de kalmaya devam ettiğini bulmuştur. Demirci (2019) ise T.C. vatandaşları ile ilgili kısmı bu çalışmada da kullanılacak olan yeni bir veriyi analiz ederek, Amerikan üniversitelerinin lisans ve yüksek lisans programlarından mezun olan bütün yabancı öğrencilerin ilk yerleşim tercihinin ve bu tercihin

Amerikan hükümetinin uyguladığı vize politikalarından nasıl etkilendiğini incelemiştir. Demirci (2019) yüksek lisans seviyesindeki bilim ve mühendislik programı mezunu uluslararası öğrencilerin mezuniyet sonrası ABD’de kalma oranını %88 olarak saptamış ve bu oranın bilim ve mühendislik alanlarındaki doktora öğrencilerinin kalma oranı kadar yüksek olduğunu göstermiştir.

1960’lardan itibaren, Türkiye’nin bazı ülkelerle imzaladığı ikili anlaşmalar neticesinde çok sayıda T.C. vatandaşı çalışma maksadıyla yurt dışına göç etmiştir. Bu gelişmeler neticesinde günümüzde büyük çoğunluğu Avrupa bölgesinde, özellikle Almanya’da olmak üzere, yaklaşık 5 milyon T.C. vatandaşı yurt dışında ikamet etmektedir (Elveren ve Toksöz 2018). Türkiye’den yurt dışına göç etmiş insanların sayısının fazlalığı araştırmacıların ilgisini çekmiş ve literatürdeki mevcut bir grup çalışma bu göç davranışının sebebini anlamaya yönelmiştir.

Bu çalışmadaki hedef kitle ise beyin göçü üzerine yüksek eğitimli bireylerle yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak sadece eğitim amaçlı yurt dışına çıkan bireylerdir. Makalenin sonraki kısmında ayrıntılı şekilde inceleneceği üzere 2015 yılı itibari ile yaklaşık 45 bin T.C. vatandaşı yurt dışında eğitim almaktadır. Her ne kadar eğitim maksadıyla yurt dışına çıkan T.C. vatandaşlarının sayısı yurt dışında yaşayan bütün T.C. vatandaşların sayısına kıyasla düşük olsa da T.C. vatandaşı öğrenciler bütün uluslararası öğrenciler arasında önemli bir paya sahiptirler. Örneğin, Türkiye uzun yıllar boyunca ABD’ye en çok sayıda öğrenci yollayan ilk 10 ülke arasında olmuştur (IIE, 2019). Bu çalışmanın odak noktasını da Türkiye’den yurt dışına, özellikle ABD’ye, eğitim almak için çıkan bireyler oluşturmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmaya en yakın araştırmalar Güngör ve Tansel (2008a) ile Rüzgar (2020) olmuştur. Güngör ve Tansel (2008a) 2002 yılı itibari ile yurt dışında eğitim almakta alan T.C. vatandaşı yaklaşık 1000 kişinin eğitimlerini tamamladıktan sonra Türkiye’ye geri dönme niyetlerini incelemiştir. Rüzgar (2020) ise bir Amerikan üniversitesinde 2017 yılı itibari ile eğitim gören 19 T.C. vatandaşını incelemiş, ve bu öğrencilerin neden yurt dışında eğitim almak istediklerini araştırmıştır. Bu iki çalışmadan farklı olarak mevcut çalışma eğitim için Türkiye’den yurt dışına giden bütün öğrencilerin ülke tercihlerini ve ABD’ye giden bütün öğrencilerin ise okul ve alan tercihlerini inceleyerek T.C. vatandaşlarının yurt dışı eğitim tercihinde kaliteli eğitim alma maksadının ne derece gerçekleştiğini saptamaktadır. Ayrıca, temin edilen veri sayesinde ABD’de eğitim almış bütün öğrencilerin ilk yerleşim yerinin ABD olup olmadığı gözlemlenmiş ve dolayısıyla diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada niyet edilen değil gerçekleşen dönme oranları saptanmıştır. Sonuç itibari ile bu çalışma kullanılan verinin içeriği ve gözlem sayısının büyüklüğü sayesinde literatürdeki T.C. vatandaşı uluslararası öğrenciler üzerine yapılan en kapsamlı analizlerden birini sunmaktadır. Bu çalışmadaki bulguların Türkiye’deki yüksek öğretim ve yurda dönüş politikalarının şekillenmesinde yardımcı olması hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada ulusal hükümetler ve uluslararası kuruluşlardan ilgili veri temin edilip nicel bir araştırma yürütülmüştür. Çalışma

için gerekli etik kurulu onayı araştırmacının bağlı olduğu kurum olan Koç Üniversitesi’den alınmıştır. İlk olarak Türkiye’den yurt dışına çıkan uluslararası öğrencilerin ülke tercihlerini incelemek için UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) verisi kullanılmıştır. Bu veri 2002 ile 2015 yılları arasında her bir ülkede yüksek öğrenim almak için ikamet eden T.C. vatandaşlarının toplam sayısını göstermektedir. Ülkeler uluslararası öğrencileri farklı tanımlar kullanarak UNESCO’ya bildirmektedirler. Örneğin Alman kaynakları uluslararası öğrenci olarak Alman vatandaşı olmayıp Almanya’da eğitim alan bütün öğrencilerin toplam sayısını raporlamaktadır. Dolayısıyla bu sınıflandırma ile aileleri yıllar önce göçmüş Almanya doğumlu olan T.C. vatandaşı öğrenciler de uluslararası öğrenci olarak sayılmışlardır. Fakat, bu çalışmanın ana noktasını üniversite eğitimi almak için yurt dışına çıkan T.C. vatandaşları oluşturduğu için UNESCO verisinin bu konuda eksik kaldığı yerlerde ilgili veri OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)’den temin edilmiştir.

UNESCO ve OECD verisi ülke bazında olup, uluslararası öğrencilerin hangi üniversitelerde ne seviyede ve hangi alanda eğitim aldığı konusunda bilgi sağlamamaktadır. Bu açığı kapatmak için 2005 ve 2015 yılları arasında ABD’de eğitim almaya başlayan T.C. vatandaşı öğrencilerin verisi Amerikan hükümetinden temin edilmiştir. Amerikan hükümeti ABD’deki üniversitelerde eğitim alan her bir yabancı ülke vatandaşından eğitimi ile ilgili bilgileri toplamakta ve bunları SEVIS (Öğrenci ve Değişim Ziyaretçisi Bilgi Sistemi) sistemine kaydetmektedir. SEVIS temsilcileri üniversiteler ile ortak çalışmakta ve yabancı öğrencilerin Amerikan üniversitelerinde eğitim alabilmesini SEVIS sistemine kaydolma ön şartına bağlamaktadır. Dolayısıyla, SEVIS sistemi Amerika’da eğitim alan bütün uluslararası öğrencilerin bilgisini içermektedir. Bu çalışmada kullanılan veri SEVIS sisteminden Bilgi Edinme Kanunu (Freedom of Information Act) çerçevesinde bilimsel araştırmalarda kullanılmak amacı ile talep edilmiştir. Demirci (2019) ve Demirci (2020) bu verinin diğer uluslardan olan yabancı öğrencileri de kapsayan versiyonunu analiz ederek literatürde bu veriyi ilk kullanan araştırmacılar olmuşlardır.

Öğrenci seviyesinde gözlem yapılabilen bu mikro veride her bir öğrencinin eğitim aldığı üniversite, kayıtlı olduğu programın seviyesi ve alanı ile öğrencinin programı bitirdikten sonra ABD’de kalmaya devam edip etmediği gözlemlenmektedir. Ayrıca, öğrencinin cinsiyeti ile okuduğu üniversiteden veya diğer kaynaklardan ne oranda burs aldığı bilgisi de mevcuttur. Bu çalışmada bu veri kullanılarak ABD’de eğitim alan T.C. vatandaşı öğrencilerin eğitim ve mezuniyet sonrası ilk yerleşim tercihlerinin detaylı bir analizi yapılmıştır.

Ne yazık ki uluslararası öğrencilerin mezun olduktan sonraki uzun dönemli yerleşim tercihlerini toplayan bir veri kaynağı bulunmamaktadır. Bu çalışmada sadece belli bir grup öğrenci için uzun dönemli yerleşim tercihleri incelenebilmiştir. Bunun için öncelikle mezun listelerini kamuya paylaştıkları Türkiye’deki eğitim kurumlarının (Boğaziçi Üniversitesi ve Koç Üniversitesi’nin Ekonomi ve Matematik bölümleri) öğrencileri arasından mezuniyet sonrası yurt dışına eğitim almaya gidenlerin isim listesi çıkarılmıştır. Sonrasında ise her bir öğrencinin ismi yaygınca kullanılan bir iş ağı sitesinde araştırılarak öğrencinin kamuya paylaştığı mezuniyet sonrası iş tecrübesi ve dolay-

ıyla çalıştıkları ülke bilgisi toplanmıştır. Bu iş ağı sitesinde ismi bulunamayan doktora programı mezunları ise ayrıca bir arama motorunda araştırılmış ve bulunan öz geçmişlerinden mezuniyet sonrası yerleşim bilgileri elde edilmiştir. Son olarak, mezun listesini kamuya paylaşan Amerikan okullarının (Virginia, Johns Hopkins ve Michigan Eyalet Üniversitesi) T.C. vatandaşı mezunlarının eğitim sonrası yerleşim tercihleri benzer bir metot kullanılarak toplanmış ve bu veri ile mezuniyetten sonraki ilk on yıl içerisinde öğrencilerin yüzde kaçının Türkiye'ye geri döndüğü incelenmiştir. Bu analiz öğrencileri mezun oldukları programın seviyesi ve alanına göre gruplayarak yapılmıştır.

BULGULAR

Ülke Tercihleri

Yurt dışına üniversite eğitimi almak için çıkan T.C. vatandaşlarının sayısı verinin gözlemlendiği ilk sene olan 2002 yılında 31340 iken 2015 yılında 45816'ya yükselmiştir. Tablo 1 bu öğrenciler tarafından eğitim almak için en çok tercih edilen 10 ülkedeki öğrenci sayılarını göstermektedir. En fazla sayıda öğrencinin eğitim almaya gittiği ülke hem 2002 hem 2015 yılında (hem de verinin gözlemlendiği dönem boyunca) ABD olmuş ve onu Almanya takip etmiştir. 2002 yılı itibari ile Türkiye'den yurt dışına eğitim almaya giden öğrencilerin %39'u ABD'yi %21'i ise Almanya'yı tercih etmiştir. 2002 yılından 2015 yılına kadarki dönemde gözlemlenen en önemli değişikliklerden birisi ABD ve Almanya'daki öğrencilerinin sayısının ve payının azalması, coğrafi olarak Türkiye'ye yakın olan ülkelerdeki öğrencilerin sayısının ise artması olmuştur. Örneğin, 2015 yılı itibari ile ABD'nin payı %22'ye Almanya'nın payı %12'ye düşmüştür. Bunun yanı sıra 2015 yılında öğrencilerin %7'si eğitim almak için Bulgaristan'ı, %5'i Azerbaycan'ı ve %4'ü Bosna Hersek'i tercih etmiştir.

Her ne kadar uluslararası öğrencilerin eğitim aldıkları ülkelerin çeşitlenmesi öğrencilerin elde edecekleri tecrübelerde ve yurda dönmeleri hâlinde Türkiye ekonomisine yapacakları katkıda bir zenginlik yaratacak olsa da son yıllarda payı artan ülkelerdeki üniversite sistemlerinin ne kadar gelişmiş olduğu ve buralarda verilen eğitimin ne kadar kaliteli olduğu tartışmalı bir konudur. Uluslararası öğrencilerin aldığı eğitimin Türkiye'deki üniversite eğitimine kıyasla kalitesini daha iyi anlayabilmek için gidilen ülkeler OECD veya OECD harici olmak üzere iki ana grup hâlinde incelenmiştir. Genel olarak OECD ülkelerinin gelişmiş oldukları ve buradaki üniversitelerin kaliteli eğitim verdiği bilinmektedir. Şekil 1'de sol tarafta görüldüğü üzere Türkiye'den yurt dışına eğitim almaya giden öğrencilerin büyük bir kısmı 2002 ve 2015 yılları arasında eğitim almak için bir OECD ülkesini tercih etmiştir. OECD dışı ülkelerde eğitim almayı tercih eden T.C. vatandaşı öğrencilerin sayısı ise 2010 yılına kadar daha hızlı bir şekilde artmış, 2010 yılından sonra sabit kalmıştır.

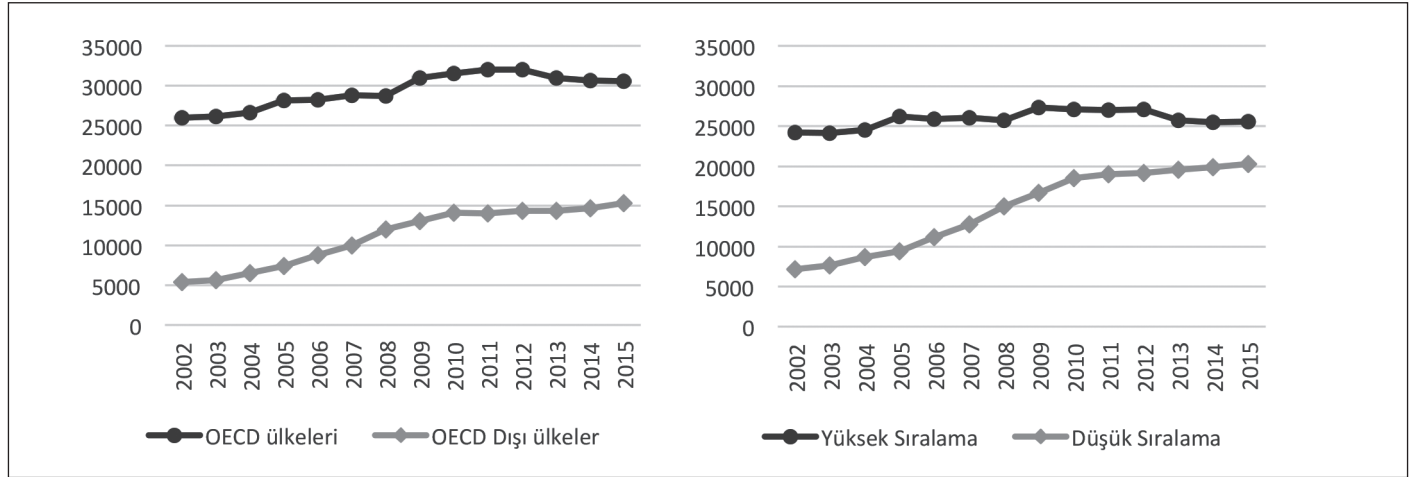
Ülkelerdeki eğitim kalitesinin bir başka ölçütü ise Scimago'nun yaptığı uluslararası dergilerdeki yayın sayısına bağlı olan ülke sıralamasıdır. Örneğin, bu ölçüte göre Türkiye 2018 yılı itibariyle bütün ülkeler arasında on dokuzuncu sıradadır. T.C. vatandaşı uluslararası öğrencilerin sayısının zaman içerisindeki değişimi gidilen ülkenin SCIMAGO sıralamasındaki Türkiye'ye kıyasla olan yerine göre ikiye ayrılarak incelenmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere öğrencilerin çoğunluğu Türkiye'den daha yüksek sıralamalı ülkelere tercih etmişlerdir. Fakat, Türkiye'den daha düşük sıralamalı ülkelere giden öğrenci sayısı özellikle 2010 yılına kadar hızlı bir artış göstermiştir. Her ne kadar eğitim kalitesi açısından bu gözlem endişe verici olsa da bu artış eğilimi son yıllarda durmuş ve 2015 yılı itibari ile öğrencilerin yarısından fazlası eğitim almak için uluslararası yayın kapasitesinin Türkiye'den yüksek olduğu ülkeleri tercih etmişlerdir.

Tablo 1: T.C. Vatandaşı Uluslararası Öğrencilerin Ülke Tercihleri

	2002 Yılı Toplam			2015 Yılı Toplam	
	n	%		n	%
ABD	12091	39	ABD	9962	22
Almanya	6512	21	Almanya	5440	12
Fransa	2200	7	Bulgaristan	3310	7
Avusturya	1536	5	Birleşik Krallık	3145	7
Birleşik Krallık	1444	5	Avusturya	2536	6
Azerbaycan	1315	4	Azerbaycan	2402	5
Bulgaristan	747	2	Fransa	2135	5
İsviçre	616	2	Bosna Hersek	2038	4
Kırgızistan	660	2	Ukrayna	1400	3
Kazakistan	501	2	İtalya	1141	2
Bütün Ülkeler	31340	100	Bütün Ülkeler	45816	100

Kaynak: UNESCO ve OECD verileri.

Notlar: Tablo 2002 ve 2015 yıllarında en fazla sayıda T.C. vatandaşının eğitim aldığı ilk 10 ülkedeki T.C. vatandaşı uluslararası öğrenci sayılarını ve yüzdelere göstermektedir. Yüzde sütunundaki rakamlar belirtilen ülkede eğitim alan T.C. vatandaşı öğrencilerin sayısının o yıl yurt dışında eğitim alan bütün T.C. vatandaşları içerisindeki yüzdesini göstermektedir. Tablonun en alt satırı belirtilen yılda yurt dışında eğitim alan bütün T.C. vatandaşlarının sayısını göstermektedir.

Şekil 1: Tercih edilen ülkelerin gelişmişliklerine ve yayın kalitesine göre dağılımı.

Kaynak: UNESCO ve OECD verileri.

Notlar: Grafik her bir yıl belirtilen senede ve belirtilen ülke kategorisinde eğitim almakta olan T.C. vatandaşı öğrencilerin sayısını göstermektedir.

Tablo 2: ABD’de 2005-2015 Yılları Arasında Eğitim Almaya Başlayan T.C. Vatandaşı Uluslararası Öğrencilerin Özellikleri

	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Genel
Öğrenci Sayısı	12685	12900	6618	32203
Erkek Öğrenci (%)	65	67	62	65
Tam Burslu (%)	1	6	60	15
Üniversite Türü (Yüzdeler)				
Çok Yoğun Araştırma	19	28	61	31
Yoğun Araştırma	26	20	28	24
Diğer	55	52	11	45
Üniversite Sıralaması (Yüzdeler)				
THE Sıralaması ilk 100	13	20	39	21
THE Sıralaması ilk 400	27	34	70	38

Kaynak: ABD hükümetinin SEVIS sisteminden temin edilen veri

Notlar: Tablodaki istatistikler öğrenci bazında gözlemlenen verinin yazar tarafından analiz edilmesiyle hazırlanmıştır.

Okul ve Alan Tercihleri

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrenciler tarafından eğitim almak için en çok tercih edilen ülke ABD olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’den ABD’ye eğitim almaya giden öğrencilerin eğitim tercihleri ve alınan eğitimin kalitesi incelenmiştir. Tablo 2’de raporlandığı üzere lisans seviyesinde 12685, yüksek lisans seviyesinde 12900, ve doktora seviyesinde 6618 olacak şekilde toplamda 32203 T.C. vatandaşı 2005 ve 2015 yılları arasında ABD’de eğitim almaya başlamıştır. Görüldüğü üzere, öğrencilerin büyük çoğunluğu lisans sonrası eğitim almaktadır. Her bir eğitim seviyesinde erkek öğrencilerin bütün öğrenciler içerisindeki payı %60-65 civarında olmuştur. Seviyeler arasındaki en belirgin farklardan biri tam burslu öğrencilerin payıdır. Doktora seviyesindeki öğrencilerin %60’ı eğitim aldıkları Amerikan üniversitesi tarafından sağlanan tam bursla okumakta iken, lisans ve yüksek lisans seviyesinde bu oran %1 ve %6 gibi oldukça düşük seviyelerde kalmıştır.

Amerikan yüksek öğretim sistemi amaç ve kapasite olarak birbirinden çok farklı üniversitelerden oluşmaktadır. Carnegie Enstitüsü, üniversiteleri araştırma yoğunluklarına ve sunulan program çeşitliliğine göre farklı sınıflara ayırmaktadır. Tablo 2’de Türkiye’den ABD’ye eğitim almaya giden öğrencilerin tercih ettikleri üniversitelerin bu sınıflandırmaya göre dağılımı gösterilmektedir. “Çok Yoğun Araştırma” kategorisi yıllık en az 40 milyon Amerikan doları araştırma bütçesine sahip, en az 50 doktora mezunu veren ve çok çeşitli alanlarda lisans programına sahip kurumları göstermektedir. Harvard, Stanford ve MIT gibi çoğu kişi tarafından bilinen okullar bu kategoride bulunmaktadır. Tablo 2’de gösterildiği üzere Türkiye’den ABD’ye eğitim almaya giden lisans öğrencilerinin %19’u, yüksek lisans öğrencilerinin %28’i ve doktora öğrencilerinin %61’i bu tip okullarda eğitim almaktadır. “Yoğun Araştırma” kategorisi ise daha düşük araştırma bütçesine sahip, ama senede en az 20 doktora öğrencisi mezun eden ve geniş çeşitlilikte lisans

programı sunan okulları kapsamaktadır. Türkiye’den ABD’ye giden lisans öğrencilerinin %26’sı, yüksek lisans öğrencilerinin %20’si ve doktora öğrencilerinin %28’i bu tip okullarda eğitim almaktadır. Sonuçta doktora seviyesindeki öğrencilerin yaklaşık %90’nının ve lisans ve yüksek lisans seviyesindeki öğrencilerin ise yaklaşık %50’sinin araştırma üniversitelerinde eğitim aldığı düşünüldüğünde yurt dışı eğitime sahip bireylerin Türkiye ekonomisi için önemli bir beşerî birikim anlamına geldiği sonucu çıkmaktadır.

Araştırma üniversitesi statüsünden bağımsız bir şekilde üniversiteleri yayın kalitelerine göre sıralayan listeler mevcuttur. Türkiye’den ABD’ye giden öğrencilerin aldıkları eğitimin kalitesini daha iyi anlamak için 2015 THE (Times Higher Education) sıralamasına göre dünyanın en iyi 100 ve 400 üniversitesi arasındaki Amerikan okullarında eğitim alan öğrencilerin oranı hesaplanmıştır. Tablo 2’de gösterildiği üzere lisans seviyesindeki öğrencilerin %27’sinin (takriben 3405 öğrenci) dünyanın en iyi 400 üniversitesinden birinde eğitim aldığı görülmüştür.

2005 ve 2015 periyodunun bütününde olmasa bile bazı yıllarında Türkiye’den en iyi 400 listesine girebilen altı üniversite olmuştur: Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), Koç Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), ve Sabancı Üniversitesi. Bu kurumlardan Boğaziçi, ODTÜ ve İTÜ devlet üniversitesi statüsünde olup, üniversiteye giriş sınavında oldukça başarılı performans gösteren az sayıda öğrenci bu kurumlarda eğitim alabilmektedir. Bilkent, Koç ve Sabancı gibi vakıf üniversiteleri ise üniversiteye giriş sınavında daha düşük puanlı öğrencileri kabul etmekte, fakat öğrenci kapasitelerini benzer kalitedeki devlet üniversitelerinden daha da düşük seviyede tutmaktadırlar. Örneğin, 2015 yılında bu vakıf üniversitelerinden lisans seviyesinde toplam 3181 öğrenci mezun olurken, bu devlet üniversitelerinden toplam 8042 öğrenci mezun olmuştur. Amerikan kurumları arasında ise 108 Amerikan üniversitesi dünyanın en iyi 400 okulu listesine girmiş ve incelenen periyot boyunca (2005 ve 2015 yılları arası) toplam 3405 T.C. vatandaşı bu kurumlarda eğitim almaya başlamıştır. İlk 400 listesindeki Amerikan okulları içerisinde en fazla sayıda T.C. vatandaşı lisans öğrencisine sahip kurumlar sırasıyla New York Eyalet Üniversitesi’nin Buffalo kampüsü (386 öğrenci), Pennsylvania Eyalet Üniversitesi (155 öğrenci), Northeastern Üniversitesi (133 öğrenci), Virginia Üniversitesi (118 öğrenci), Boston Üniversitesi (109 öğrenci) ve New York Üniversitesi (104 öğrenci) olmuşturlardır.

Yüksek lisans ve doktora seviyesinde ise dünyanın ilk 400 okulu arasına giren Amerikan üniversitelerinde eğitim alan öğrencilerin önemi çok daha bariz bir şekilde gözlemlenmektedir. 2005 ve 2015 periyodunda 4352 T.C. vatandaşı dünyanın en iyi 400 üniversitesi listesindeki bir Amerikan okulunun yüksek lisans programında, 4601 T.C. vatandaşı ise bu kalitede bir okulun doktora programında eğitim almaya başlamışlardır. Yüksek lisans seviyesindeki T.C. vatandaşı öğrencilerin en fazla sayıda bulunduğu okullar sırasıyla Columbia Üniversitesi (292 öğrenci), Boston Üniversitesi (268 öğrenci), Illinois Üniversitesi (190 öğrenci), New York Üniversitesi (166 öğrenci), Northeastern Üniversitesi (166 öğrenci) ve Harvard Üniversitesi (154 öğrenci) iken, doktora seviyesinde en fazla sayıda T.C. vatandaşı öğrenci-

ye sahip okullar ise Georgia Teknik Enstitüsü (129 öğrenci), New Jersey Eyalet Üniversitesi’nin Rutgers kampüsü (121 öğrenci), Florida Üniversitesi (111 öğrenci), Carnegie Mellon Üniversitesi (110 öğrenci), Ohio Eyalet Üniversitesi (110 öğrenci) ve Pennsylvania Eyalet Üniversitesi (107 öğrenci) olmuşturlardır.

2015 yılında Türkiye’den THE dünya üniversiteleri sıralamasında ilk 400’e giren vakıf üniversitelerinin (Bilkent, Sabancı ve Koç) yüksek lisans programlarından 788 öğrenci, devlet okullarından (Boğaziçi, ODTÜ, ve İTÜ) ise 2191 öğrenci mezun olmuştur. Aynı yıl doktora seviyesinde ise bu vakıf üniversitelerden 133 ve devlet üniversitelerinden ise 489 öğrenci mezun olmuştur. Bu rakamlar incelendiğinde kaliteli Amerikan okullarının yüksek lisans ve doktora programlarından mezun olan T.C. vatandaşlarının sayısının azımsanmayacak bir önem arz ettiği sonucu çıkmaktadır.

Daha da önemlisi Türkiye’deki üniversitelerin sıralaması seneler içerisinde değişiklik göstermekle beraber, THE sıralamasında dünyanın en iyi 100 üniversitesi arasına girebilen neredeyse hiçbir okulumuz yoktur (sadece ODTÜ 2015 yılında ilk 100 listesine girebilmiştir). Dolayısıyla, ilk 100’deki Amerikan üniversiteleri Türkiye’deki üniversitelere kıyasla daha kaliteli okullar olarak kabul edilebilirler. Tablo 2’te görüldüğü üzere ilk 100’deki bir Amerikan üniversitesinde eğitim alan öğrencilerin sayısı ve oranı azımsanmayacak kadar fazladır. Örneğin, 2005 ile 2015 yılları arasında ABD’deki lisans öğrencisi T.C. vatandaşlarının %13’ü (takriben 1688 öğrenci), yüksek lisans seviyesinde %20’si (2606 öğrenci), ve doktora seviyesinde %39’ü (2600 öğrenci) dünyanın en iyi 100 üniversitesinden biri olarak kabul edilen Amerikan okullarında eğitim almışlardır. Türkiye’de bu kalitedeki eğitim olanaklarının kısıtlı olduğu düşünüldüğünde bu rakamlar yurt dışında kaliteli okullarda eğitimi alan T.C. vatandaşlarının Türkiye ekonomisi için olan önemine işaret etmektedir.

Tablo 3, Amerikan üniversitelerinde okuyan T.C. vatandaşı öğrencilerin alan tercihlerini Türkiye’de eğitim alan üniversite öğrencilerinin alan tercihlerine kıyaslayarak göstermektedir. Lisans ve yüksek lisans seviyesinde en fazla tercih edilen çalışma alanı hem ABD hem Türkiye’deki öğrenciler için “İş, Yönetim ve Hukuk” olmuştur. İki grup öğrenci arasındaki göze çarpan en belirgin farklardan biri ise ABD’deki öğrencilerin daha büyük bir kısmının bilişim ve mühendislik alanlarını tercih etmesidir. Örneğin ABD’deki lisans seviyesinde öğrencilerin %8’i “Bilişim ve İletişim Teknolojileri” alanında %23’ü “Mühendislik, İmalat ve İnşaat” alanında eğitim alırken, Türkiye’deki lisans öğrencilerinin sırasıyla %0,2’si ve %14’ü bu alanlarda eğitim almaktadır. Doktora seviyesinde ise ABD’deki öğrencilerin en çok tercih ettiği alan %34 ile “Mühendislik, İmalat ve İnşaat” olmuştur. Ayrıca, doktora seviyesindeki göze çarpan diğer bir farklılık ise ABD’deki öğrencilerin %18 gibi önemli bir oranının “Sosyal Bilimler, Gazetecilik ve Enformasyon” alanında eğitim alması, Türkiye’de ise bu oranın %8’de kalmasıdır. Amerika’daki öğrencilerin daha farklı alanlarda eğitim alması bu öğrencilerin Türkiye’nin iş gücüne yeni beceriler sunabilecekleri anlamına gelmekte bu da uluslararası eğitim almış öğrencilerin Türkiye ekonomisine yapabileceği katkıyı daha belirgin hâle getirmektedir.

Tablo 3: ABD Üniversitelerinde ve Türkiye’de Eğitim Alan T.C. Vatandaşı Öğrencilerin Alan Tercihleri (Yüzdeler Oranda)

	Lisans (%)		Yüksek Lisans (%)		Doktora (%)	
	ABD	TR	ABD	TR	ABD	TR
Bilişim ve İletişim Teknolojileri	8	0.2	6	1	6	0.1
Doğa Bilimleri, Matematik ve İstatistik	3	4	4	8	19	19
Eğitim	1	13	3	6	3	12
Hizmetler	6	2	4	5	4	1
İş, Yönetim ve Hukuk	31	33	47	45	7	13
Mühendislik, İmalat ve İnşaat	23	14	18	12	34	18
Sağlık ve Refah	0.5	7	4	5	3	12
Sanat ve Beşerî Bilimler	13	12	6	8	7	13
Sosyal Bilimler, Gazetecilik ve Enformasyon	14	14	9	7	18	8
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Veterinerlik	0.2	2	0.2	3	1	4

Kaynak: ABD hükümetinin SEVIS sisteminden temin edilen veri ve YÖK verisi

Notlar: Tablodaki ABD ile ilintili istatistikler öğrenci bazında gözlemlenen verinin yazar tarafından analiz edilmesiyle hazırlanmıştır.

Mezuniyet Sonrası İlk Yerleşim Tercihi

Çalışmanın bu bölümünde Amerikan üniversitelerinde eğitimi tamamlayan öğrencilerin mezuniyet sonrası ilk yerleşim tercihinin ABD’de kalıp kalmamak olduğu incelenmiştir. ABD göçmenlik yasalarına göre her bir uluslararası öğrenci mezun olduktan sonra 60 gün içerisinde yeni bir vize statüsüne geçmek zorunda olup, bunu gerçekleştirmeyenler ABD’yi terk etmektedirler. Bu çalışmada kullanılan veride her bir öğrencinin 60 gün içerisinde ABD’yi terk edip etmediği gözlemlenmektedir. Tablo 4’te 2005 ve 2015 yılları arasında programlarını tamamlayan T.C. vatandaşı öğrencilerin mezun olduktan sonra 60 gün içerisinde ABD’yi terk etme oranları gösterilmektedir. Lisans seviyesinde bir programdan mezun olan öğrencilerin %45’i ABD’yi terk ederken, yüksek lisans öğrencileri arasında bu oran %33 doktora öğrencileri arasında ise %28 seviyesinde kalmıştır. Eğitim alınan üniversitelerin araştırma seviyelerine göre mezunların ABD’yi terk etme oranları incelendiğinde ise çok belirgin farklılıklar göze çarpmamaktadır. Sadece yüksek lisans seviyesinde yoğun araştırma üniversiteleri ile en iyi 400 listesindeki üniversitelerden mezun olanlar diğer öğrencilere göre daha yüksek oranda ABD’yi terk etmektedirler. Fakat, bu öğrencilerin bile en az yarısının eğitimi tamamlandıktan sonra ilk yerleşim tercihi olarak ABD’de kaldığı görülmüştür. Özellikle, doktora öğrencileri arasında bu oran %72 gibi oldukça yüksek bir seviyededir. Ayrıca, ABD’yi terk eden öğrencilerinin bir kısmının da Türkiye’ye dönmeyip başka ülkelerde çalışmaya başlayabileceği düşünüldüğünde, önemli sayıda yetişmiş insan kaynağının mezuniyetleri sonrası Türkiye yerine yurt dışında ikamet ettiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 4 mezuniyet sonrası ABD’de kalma tercihinin alınan eğitimin alanına göre nasıl değiştiğini ayrıca göstermektedir. Daha teknik alanlardan mezun olan öğrenciler her program seviyesinde daha az oranda ABD’yi terk etmektedirler. Örneğin, ABD’yi en düşük oranda terk eden grup lisans seviyesinde %25 ile bilişim, yüksek lisans seviyesinde %19 ile yine bilişim ve doktora seviyesinde %16 ile mühendislik mezunları olmuştur.

Son olarak öğrencilerin mezuniyet sonrası ABD’de kalma davranışı öğrencilerin bursluluk durumlarına göre incelenmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere Amerikan hükümetinden temin edilen veri öğrencinin burs kaynakları hakkında bir bilgi sağlamaktadır. Veride her bir öğrencinin yıllık okul ve yaşam masraflarının toplam ne kadar olduğu ve bu masraflarının ne kadarının hangi kaynaktan karşılandığı görülmektedir. Bu bilgi kullanılarak öğrenciler üç gruba ayrılmıştır: 1) masraflarının yarısından fazlasını eğitim aldığı okuldan temin edilmiş bursla karşılayan öğrenciler, 2) masraflarının yarısından fazlasını başka kurumlardan temin edilmiş bursla karşılayan öğrenciler ve 3) masraflarının yarısından fazlasını öz finansmanı ile karşılayan öğrenciler.

Bu sınıflandırmaya göre lisans seviyesindeki öğrencilerin ABD’yi terk etme oranlarında bursluluk durumuna göre belirgin farklılıklar görülmezken, yüksek lisans ve doktora seviyesindeki öğrenciler arasında ise ana finansman kaynağı eğitim alınan üniversite dışındaki kurumlardan temin edilen burslar olan öğrenciler daha yüksek oranda ABD’yi terk etmektedirler. Veride diğer burs kaynaklarının tam olarak ne olduğu gözlemlenmesine de bu gruptaki öğrencilerin azımsanmayacak bir kısmının MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) ve YÖK bursu ile yurt dışı eğitimi desteklenen T.C. vatandaşları olduğu tahmin edilmektedir. Bu iki T.C. kurumunun uzun yıllardan beri yurt dışında eğitim almak isteyen vatandaşlara burs verdiği bilinmektedir. Örneğin, 2011 yılında MEB 1125 öğrencinin burs başvurusunu kabul etmiş ve gerekli belgeleri teslim eden 545 öğrencinin yurt dışı eğitim masraflarını karşılamaya başlamış, aynı yıl YÖK ise 393 öğrenciye yurt dışı eğitim bursu vermiştir (Gümüş ve Gökbel 2012). MEB ve YÖK yurt dışı eğitim bursunu almanın bir koşulu olarak mezuniyet sonrası Türkiye’ye geri dönme şartı koyduğu için Amerika’daki eğitim masraflarını bu burslarla karşılayan öğrencilerin mezuniyet sonrası ABD’yi terk edip Türkiye’ye geri dönme oranının diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek olması beklenir. Tablo 4’te gözlemlenen bulgular bu öngörüye desteklemektedir. Fakat, yine de MEB ve YÖK bursları ile Amerika’da eğitim almakta olan öğrencileri içeren grubun bile mezuniyet

Tablo 4: ABD’de Eğitim Alan T.C. Vatandaşlarının Mezun Olduktan Sonra 60 Gün İçerisinde ABD’yi Terk Etme Oranı (Yüzdeler)

	Lisans (%)	Yüksek Lisans (%)	Doktora(%)	Genel (%)
Bütün Öğrenciler	46	33	28	36
Üniversite Türlerine Göre				
Yoğun Araştırma	44	47	27	40
Orta Araştırma	52	28	31	38
Diğer	43	24	31	33
THE Sıralaması ilk 100	46	51	27	43
THE Sıralaması ilk 400	47	45	27	40
Alana Göre				
Bilişim ve İletişim Teknolojileri	37	16	19	26
Doğa Bilimleri, Matematik ve İstatistik	35	24	20	24
Eğitim	66	30	36	37
Hizmetler	56	31	38	46
İş, Yönetim ve Hukuk	44	33	25	36
Mühendislik, İmalat ve İnşaat	49	25	16	30
Sağlık ve Refah	27	71	66	68
Sanat ve Beşerî Bilimler	49	35	47	44
Sosyal Bilimler, Gazetecilik ve Enformasyon	41	44	49	44
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Veterinerlik	57	30	20	31
Bursluluk Durumuna Göre				
ABD’deki okuldan tam burslu	47	23	23	26
Başka bir kurumdan finansal desteğe sahip	46	39	45	42
Öz finansmana sahip	43	24	38	31

Kaynak: ABD hükümetinin SEVIS sisteminden temin edilen veri

Notlar: Tablodaki istatistikler öğrenci bazında gözlemlenen verinin yazar tarafından analiz edilmesiyle hazırlanmıştır.

sonrası ABD’yi terk etme oranı %50’nin altında kalmaktadır. Gümüş ve Gökbel (2012) de özellikle MEB bursu ile yurt dışına çıkanlar arasında yurda geri dönme oranının düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Mezuniyet Sonrası Uzun Dönem Yerleşim Tercihleri

Yüksek oranlardaki mezuniyet sonrası ABD’de kalma davranışı Türkiye’nin insan kaynaklarını etkili kullanması açısından bir sorun teşkil edebilir. Fakat, bu konuda daha sağlıklı bir sonuca varmak için Amerikan üniversitelerinden mezun olan bu öğrencilerin uzun vadeli yerleşim tercihlerini incelemek daha doğru olacaktır. Özellikle, ABD’nin vize politikaları öğrencilerin ilk yerleşim yerlerinin ABD olmasını kolaylaştırmaktadır. ABD’den mezun olan öğrenciler 12 ay boyunca öğrenci vizelerinin devamı olarak ABD’de kalabilirken, sonrasında bir iş vizesine ihtiyaç duymaktadırlar. İş vizelerinin arzu kısıtlı olup, neredeyse her sene iş vizesine olan talep vize arzını aşmakta ve ABD hükümeti iş vizelerini kura ile dağıtmaktadır. Her ne kadar ilk yerleşim yeri olarak çoğu öğrenci ABD’de kalmayı tercih etse de mezuniyetten sonraki ilk yılın sonunda iş vizesi alma aşamasında bu öğrenciler Türkiye’ye geri dönmüş olabilirler.

Daha önce belirtildiği üzere ne yazık ki uluslararası öğrencilerin mezun olduktan sonraki uzun dönemli yerleşim tercihlerini

gösteren bir veri bulunmamaktadır. Bu konuda bir bilgi sağlanması açısından bu çalışma mezun listelerini kamuya paylaşan okulların öğrencilerinin uzun dönemli yerleşim tercihlerini incelemiştir. İlk olarak Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi bölümünün 2003-2010 ve Matematik bölümünün 2000-2010 yılları mezunları ile Koç Üniversite Matematik bölümünün 2000-2010 yılları mezunları arasında yurt dışına doktora eğitimi almaya giden 203 öğrencinin isimlerine ulaşılmıştır. Yapılan araştırma sonucu bu öğrencilerin 157’si hakkında araştırmanın yapıldığı yıl olan 2020 itibari ile hangi ülkede yaşadıklarına dair bir bilgi bulunmuştur. Bilgisine ulaşılan öğrencilerin %31’inin 2020 yılında Türkiye’de ikamet ettiği gözlemlenmiştir. Matematik ve ekonomi mezunları arasında çok belirgin bir farklılık olmadığı, matematik bölümü mezunlarının %32’sinin, ekonomi mezunlarının ise %28’inin 2020 yılı itibari ile Türkiye’de ikamet ettiği görülmüştür.

İncelenen bu öğrencilerin %82 gibi büyük bir çoğunluğu doktora eğitimi için ABD’yi tercih etmişlerdir. ABD’de eğitim alan bu öğrencilerin Türkiye’ye dönme oranının %30 civarında olup diğer ülkelere giden öğrencilerin dönme oranına çok benzerlik gösterdiği görülmüştür. ABD’ye giden öğrenciler arasında matematik doktoralı olup Türkiye’ye dönenlerin oranının %29 olduğu saptanmıştır. Tablo 4’te gösterildiği üzere Amerika’daki

Tablo 5: ABD’de Eğitim Alan Bir Grup T.C. Vatandaşının Mezuniyet Sonrası Uzun Dönemde Türkiye’ye Dönme Oranları

	Lisans (%)	Yüksek Lisans (%)	Doktora (%)	Genel (%)
Öğrenci Sayısı	83	93	58	234
Zamana Göre Dönme Oranları (%)				
Mezuniyetten 1 Yıl Sonra	23	16	21	20
Mezuniyetten 3 Yıl Sonra	33	28	26	29
Mezuniyetten 10 Yıl Sonra	46	37	38	40
Alana Göre Mezuniyetten 10 Yıl Sonraki Dönme Oranı (%)				
Mühendislik, Doğa Bilimleri ve Matematik	41	37	29	35
İş, Yönetim ve Hukuk	64	33	43	49
Diğer Alanlar	38	38	48	40

Kaynak: Virginia Üniversitesi, John Hopkins Üniversitesi ve Michigan Eyalet Üniversitesi mezun verileri ile yazar tarafından yapılan internet araştırması

matematik programlarından mezun olan doktora öğrencilerinin %80’i mezuniyetten hemen sonra ABD’de kalmaya devam etmiş %20’si ise ABD’yi terk etmiştir. Dolayısıyla, bu bölümdeki analiz zaman içerisinde matematik doktorasına sahip bireylerin bir kısmının daha Türkiye’ye döndüğünü (toplam %30 olacak şekilde) fakat sonradan dönenlerin oranının o kadar da yüksek olmadığını göstermektedir.

Doktora eğitimi almak için yurt dışına çıkan Boğaziçi ve Koç Üniversitesi mezunları Türkiye’den yurt dışına eğitim almaya giden ortalama bir öğrenciyi yansıtmayabilir. Çünkü bu öğrenciler doktora seviyesinde bir eğitim için Türkiye’nin en iyi üniversitelerinden mezun olduktan sonra yurt dışına çıkmışlardır. Oysa ki azımsanmayacak sayıda bir grup öğrenci ise lisans ve yüksek lisans eğitimi için yurt dışına çıkmaktadırlar. Bu seviyedeki öğrencilerin uzun dönem yerleşim tercihini anlamak için mezun listeleri kamuya açık üç Amerikan üniversitesinin mezunları incelenmiştir. Virginia Üniversitesi, John Hopkins Üniversitesi ve Michigan Eyalet Üniversitesi’nin 2005-2010 yılları mezunları arasından isminden T.C. vatandaşı olduğunu tahmin ettiğimiz öğrencilerin listesi çıkarılmıştır. Bu koşulu sağlayan 322 öğrenci bulunmuş ve Tablo 5’te görüldüğü üzere toplam 234 öğrencinin uzun dönemli yerleşim bilgisine ulaşılmıştır.

Öğrencilerin %20’sinin mezuniyetlerinden sonraki birinci yılın sonu, %29’unun üçüncü yılın sonu, %40’nın ise onuncu yılın sonu itibari ile Türkiye’de ikamet ettikleri görülmüştür. Her ne kadar Tablo 4’teki sonuçlara kıyasla bu veri zaman içerisinde Türkiye’ye doğru bir geri dönüş olduğunu gösterse de mezunların yarısından fazlasının mezuniyetten 10 yıl sonra bile hâlâ daha yurt dışında ikamet ettiği görülmektedir. Bu da T.C. vatandaşları için uygulanacak olan geri dönüş politikaları ile gidilecek uzun bir yol olduğuna işaretler.

Tablo 5, yurda dönüş oranlarını aynı zamanda öğrencilerin eğitim seviyelerine ve çalışma alanlarına göre ayırarak göstermektedir. Doktora ve yüksek lisans programlarından mezun olanların daha düşük bir yüzdesinin Türkiye’ye geri döndüğü saptanmıştır. Örneğin doktora mezunu öğrencilerin %38’i mezuniyetlerinin sonrasındaki onuncu yıl itibari ile Türkiye’de ikamet ederken lisans programı mezunlarının %46’sı Türkiye’de

yaşamaktadır. Çalışma alanlarına göre bakıldığında ise mühendislik, doğa bilimleri ve matematik alanı mezunlarının diğer alanlardaki mezunlara göre daha düşük oranda yurda geri döndüğü saptanmıştır. Örneğin, mezuniyetten sonraki onuncu yılın sonunda mühendislik, doğa bilimleri ve matematik mezunlarının sadece %35’inin Türkiye’ye geri döndüğü bulunmuştur. Her ne kadar bu bulgular üç üniversitenin mezun verilerine dayanmakta olup bu öğrencilerin geneli temsil etmeme ihtimali olmakla birlikte gözlemlenen uzun dönemli yerleşim tercihlerinin ABD’de eğitim alan bütün öğrencilerin verisine dayalı ilk yerleşim tercihleri ile uyumlu olduğu görülmektedir. İki analiz de çalışmanın temel sonucu olan T.C. vatandaşı uluslararası öğrencilerin mezuniyetlerinden sonra yurda dönüş oranının düşük seviyelerde kaldığı tezini desteklemektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmamızda Türkiye’den yurt dışına üniversite eğitimi almak için giden öğrencilerin eğitim tercihleri incelenmiş ve yurt dışına eğitim amaçlı çıkan öğrencilerin çoğunun üniversite sisteminin gelişmiş olduğu ve bilimsel araştırma kapasitesi Türkiye’den yüksek olan ülkelerde eğitim aldığı saptanmıştır. En çok tercih edilen ülke olan ABD’deki T.C. vatandaşlarının okul ve alan tercihleri incelendiğinde ise öğrencilerin azımsanmayacak bir kısmının dünyanın en iyi üniversiteleri olarak kabul edilen kurumlarda ve daha çok teknik alanlarda eğitim aldıkları görülmüştür. Sonuç olarak bu bulgular yurt dışına eğitim almaya giden T.C. vatandaşı öğrencilerin Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlayabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Fakat, Amerikan üniversitelerinde eğitim alan öğrencilerin mezuniyet sonrası yerleşim tercihleri incelendiğinde özellikle yüksek lisans ve doktora derecesine sahip olanlar ile mühendislik ve bilim alanlarında eğitim almış olanların büyük bir kısmının mezuniyetten sonra ABD’de ikamet etmeye devam ettiği görülmüştür. Dolayısıyla bu bireylerin Türkiye ekonomisine katkıda bulunmalarını sağlamak için ülkeye geri dönüş oranlarının artırılması hedeflenmelidir.

Bu bağlamda yurt dışı eğitimi almış bireylerin neden Türkiye’ye dönmediklerini inceleyen araştırmaların sonuçlarını irdelemektedir fayda vardır. Elveren ve Toksöz (2018) eğitim düzeyi yüksek

bireylerin Türkiye’den göçü üzerine yapılan çalışmaların bir özetini sunmaktadır. Mevcut çalışmaların çoğu bir grup T.C. vatandaşı ile anket çalışması yapıp bireylerin yurt dışında yaşamalarının veya yaşamak istemelerinin sebeplerini incelemiştir. Elveren ve Toksöz mevcut çalışmaları hedef kitlelerine göre dört gruba ayırmaktadır: Türkiye’de yerleşik olan eğitimli kitleyi inceleyenler (örneğin Akman 2014), sadece Türkiye’ye dönenleri inceleyenler (örneğin Vatansaver Deviren ve Daşkıran 2009), hem Türkiye’ye dönen hem yurt dışında kalanları inceleyenler (örneğin Akçapar 2009), ve sadece yurt dışında ikamet eden grubu inceleyenler (örneğin Güngör ve Tansel 2008a, 2008b, 2012). Bu dört hedef kitlenin incelenmesinden çıkan ortak sonuç: Türkiye’de ücretlerin düşük olmasının ve yeterli kariyer olanaklarının olmamasının göç davranışının ana sebepleri olduğudur. Bunun yanında siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın da yabancı bir ülkede yaşama isteğini artırdığı bulunmuştur. Bu bulgular Türkiye’ye geri dönüş oranlarını artırmak için öncelikle ücret ve kariyer olanaklarının geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Son olarak yurt dışındaki kaliteli kurumlarda doktora eğitimi almış bireylerin yurda dönmesi için özel bir çaba sarf edilmesi gerektiği aşikârdır. Çünkü bu bireyler yapacakları araştırma faaliyetleri ile Türkiye ekonomisinin rekabetçiliğinin artmasına sunacakları katkıya ek olarak, Türkiye’de eğitim alan üniversite öğrencilerinin eğitiminde de önemli rol oynayacaklardır. Özellikle son yıllarda Türkiye’deki üniversite ve öğrenci sayılarındaki artış akademisyen istihdamı ihtiyacını doğurmuştur (Gümüş ve Gökbel, 2012). Bu çalışmadaki bulgular Türkiye’deki üniversitelerin akademisyen ihtiyacını bir ölçüde karşılayabilecek iyi yetişmiş bir beşerî sermayenin var olduğunu ve yapılması gerekenin yurt dışında yaşayan doktora eğitimine sahip vatandaşların yurda dönüş oranlarını artırmak olduğunu göstermektedir.

Aslında mevcut ve yakın geçmişte görev almış hükümetler yurt dışında eğitim almış T.C. vatandaşlarının Türkiye ekonomisine yapabileceği katkının farkında olmuşlar ve TÜBİTAK aracılığıyla çeşitli ücret ve kariyer olanaklarını iyileştirici yurda dönüş projeleri başlatmışlardır. Örneğin, en son 2019 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile ortak olarak başlatılan proje oldukça cömert fonlamalar yaparak alanında uzman araştırmacıları ülkeye döndürmeye çalışmıştır. Mevcut çalışmanın saptadığı bulgular bu gibi projelerle daha gidilecek uzun bir yol olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Akçapar, Ş. K. (2009). Turkish highly skilled migration to the United States: New findings and policy recommendations. *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*, 110-248.
- Akman, V. (2014). Factors Influencing International Student Migration: A Survey and Evaluation of Turkey’s Case. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 5 (11), 390-415.
- Beine, M., Noël, R., & Ragot, L. (2014). Determinants of the international mobility of students. *Economics of Education review*, 41, 40-54.
- Bird, K., and Turner, S., (2014). College in the States: Foreign Student Demand and Higher Education Supply in the US. *Curry School of Education Working Paper No. 3*.
- Demirci, M. (2019). Transition of international science, technology, engineering, and mathematics students to the US labor market: The role of visa policy. *Economic Inquiry*, 57(3), 1367-1391.
- Demirci, M. (2020). International Students and Labour Market Outcomes of US-born Workers. *Canadian Journal of Economics/Revue Canadienne d’économique*, 53(4), 1495-1522.
- Elveren, A. Y., & Toksöz, G. (2018). Türkiye’de Beyin Göçü Yazını ve Bir Alan Araştırması. *Gürhan Fişek’in İzinde Ortak Emek Ortak Eylem*, Siyasal Kitabevi, 191-214.
- Grogger, J., & Hanson, G. H. (2015). Attracting Talent: Location Choices of Foreign-Born PhDs in the United States. *Journal of Labor Economics*, 33(S1), S493-S505.
- Gümüş, S., and Veysel, G. (2012). “2023 için akademisyen yetiştirme çabaları: MEB ve YÖK yurtdışı lisansüstü bursları.” *Seta Analiz*, 56, 1-25.
- Güngör, N. D., & Tansel, A. (2008a). Brain drain from Turkey: an investigation of students’ return intentions. *Applied Economics*, 40(23), 3069-3087.
- Güngör, N. D., & Tansel, A. (2008b). Brain drain from Turkey: The case of professionals abroad. *International Journal of Manpower*, 29, 323-347.
- Güngör, N. D., & Tansel, A. (2014). Brain drain from Turkey: Return intentions of skilled migrants. *International Migration*, 52(5), 208-226.
- Finn, M. G. (2014). Stay Rates of Foreign Doctorate Recipients from US Universities: 2011. Oak Ridge, TN: Oak Ridge Institute for Science and Education.
- IIE (Institute of International Education). (2019). Open Door Reports.
- Kaushal, N., & Lanati, M. (2019). International student mobility: Growth and dispersion. *National Bureau of Economic Research Working Paper No. w25921*.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2017). Education at a Glance. *OECD Indicators*. Paris: OECD.
- Rosenzweig, M. R. (2006). Global Wage Differences and International Student Flows. *Brookings Trade Forum*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 57-96.
- Rüzgar, M. E. (2020). Yurt Dışında Yükseköğrenim Gören Türk Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi*, 10(1), 193-204.
- Scimago. (2018). *Scimago Journal & Country Rank*. Alındığı adres <https://www.scimagojr.com/countryrank.php?year=2018>
- Shih, K. (2016). Labor Market Openness, H-1B Visa Policy, and the Scale of International Student Enrollment in the United States. *Economic Inquiry*, 54(1), 121-38.
- Times Higher Education (THE). (2015). *World University Rankings*. Alındığı adres <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>
- Vatansaver, D. N., & Daşkıran, F. (2014). Yurt Dışında Eğitim Görüp Geri Dönen Öğretim Elemanlarının Beyin Göçüne Bakışı: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 1-10.